

PRATARMĖ

Kam šiandien reikalingas menas, arba Kvietimas pokalbiui

Apie meną ir kultūros vertybes pas mus kalbama nedaug, o jei ir kalbama, tai toli gražu ne iš esmės, bet kažkaip aptakiai. Susidaro išpūdis, kad šiandien primiršta tikroji žodžio „menas“ reikšmė. Šis išpūdis stiprėja matant, *kas* pernelyg dažnai pateikiama kaip meno kūrinys. Ir tai, ką matai (paveikslai), klausai (muzika), skaitai (proza ir poezija), neretai verčia suabejoti, ar šiuos „meno kūrinius“ sukūręs „menininkas“ supranta žodžio „menas“ reikšmę. Nemanau, kad reikėtų čia pateikti šio žodžio apibrėžimą, nes išsamų jo reikšmės aiškinimą galima rasti dažnoje enciklopedijoje ar enciklopediniame žodyne. Tik priminsiu, kad meno sąvoką apibrėžia trejybė: „POIESIS-MIMESIS-TECHNE“ (kūryba, atkūrimas, meistriškumas). Taigi menas yra gana sudėtinga kūrybinė veikla, reikalaujanti ne tik kūrybinio įkvėpimo, bet ir veiksmo.

Labiausiai tenka apgailestauti, kad mūsų jaunoji karta menkai suvokia, kas yra tikrasis menas. Juk šiais laikais, atsiradus naujai politinei sistemai, žmonės auklėjami būti vartotojais, todėl ir pratinami prie „įdomybių“, kaip taikliai apibūdino Arvydas Šliogeris „mūsų

dvasinio gyvenimo orientyrą¹. Įdomybė nereikalauja kūrybinio įkvėpimo, juo labiau – proceso. Jos tikslas – stebinti, stulbinti, šokiruoti. Kyla klausimas – kam? Atitraukti nuo kasdienos vargų ar nuobodybės? Suteikti malonumą, sukelti stiprius pojūčius ir taip paįvairinti gyvenimą, padaryti jį įdomesnį? Bet kam daryti gyvenimą įdomesnį? Kam jį spalvinti naudojant pigius triukus, jei pats gyvenimas yra įvairiaspalvis, o jo spalvos tikros?

Sunku nesutikti su Šliogeriu, kad „orientacijos į įdomybę prie-laida – dvasios vakuumas“², kuris atsiranda tada, kai nėra tikrų vertybių, o kartu ir vertybinių kriterijų. Todėl ir darosi sunku atskirti grūdus nuo pelų, atskirti tikrąjį meną nuo brukamų surogatų. Atrodo, kad šiandien tai, kas kadaise buvo vadinama kūrybiniu procesu, kūrybiniu aktu, virto savo priešingybe, t. y. naikinančiu sielą veiksmu. Dabar viskas, kas daroma literatūroje, teatre, dailėje, estradoje, televizijoje ir t. t., vadinama menu. Ir kas tik netingi, gali juo užsiimti. Ir užsiima, dažnai neturėdami nei talento, nei tinkamo išsilavinimo, netgi paprasto supratimo apie meną. Dažnas trokšta išsakyti ar parodyti kitiems, kas gimsta jame čia ir dabar, matyt, galvodamas, kad tai tikrai verta dėmesio. Bet, deja, menu virsta toli gražu ne viskas, kas gimsta mummyse, ypač tai, kas gimsta čia ir dabar. Juk meno kūrinys – tai kūrybinio *proceso* rezultatas. Būtent kūrybinis procesas yra tas pagrindas, iš kurio randasi meno kūrinys, be kurio nėra ir negali būti meno kūrinio. Kita vertus, gal ir neblogai, kad žmonės turi galimybę reikštis, bet vėlgi – jei žmonės nori kalbėti, jie turi turėti ką pasakyti, jei nori parodyti, turi turėti ką rodyti. Beje, ne kiekviena mintis reikšminga ir ne kiekvienas dirbinys vertingas. Pas mus kažkaip lyg netyčia išnyko riba tarp vertingų ir nevertingų dalykų, tarp meno ir pseudomeno. Šios ribos išnykimas kaip tik ir paaiškina tai, kad mūsų gyvenime atsirado, pasak Šliogerio, įvairių „įdo-

¹ A. Šliogeris, Antano Maceinos sugrįžimas, kn.: A. Maceina, *Raštai*, t. 3, Vilnius, 1990, p. 17.

² Ten pat.

mybių“, neturinčių nieko bendra su tikroju menu. Turbūt televizija ryškiausiai rodo ir mūsų skonį, ir mūsų dvasinę orientaciją, joje kaip veidrodyje atsispindi mūsų poreikiai, bylojantys apie dvasinį nuosmukį. Prieš kelerius metus dailininkas Rimantas Dichavičius labai taikliai pasakė, kad, pasižiūrėjus dabartinę televiziją, atrodo, jog norime sugriauti visus civilizacijos laimėjimus. Tai karti tiesa. Mummyse nusistovėjo įsitikinimas, kad menas nereikalauja nei ypatingų pastangų, nei įkvėpimo, nei talento, nekalbant jau apie vienokį ar kitokį procesą. Todėl ir gimsta surogatai arba, anot A. Maceinos, falsifikatai, pretenduojantys vadintis meno kūriniais. Šiandien esame tiesiog apsupti falsifikatų, t. y. netikrų dalykų, kurie, deja, daugeliui kelia susidomėjimą, susižavėjimą, neretai nesveiką ažiotažą, patenkina smalsumą, bet nieko neduoda nei širdžiai, nei protui. Turime įvairių įvairiausių surogatų, netgi tokių, kurie skirti žmonėms, save laikantiems šviesuomenės dalimi. Šie surogatai skiriasi nuo plataus vartojimo surogatų savo įmantrumu. Matyt, jie gaminami pagal principą (jei galima tai pavadinti principu) – kuo neaiškiau, tuo tikriau ir reikšmingiau (juk vis tiek niekas nieko nesupras). „Tam tikroje mūsų šviesuomenės dalyje, ypač meno žmonėse giliai išsisknijęs poreikis iš paprastų dalykų daryti kuo sudėtingesnius, kasdienos banalybėse išvelgti paslėptą prasmę, daiktus susimbolinti ir paversti monogramomis, per kurias esą atsiverianti kita realybė, neregima paprasta akimi, nepasiekiamo paprastu žemišku protu ir reikalaujanti ypatingo mistinio nusiteikimo.“³ Tačiau ne apie šiuos surogatus noriu kalbėti čia, o apie tikrąjį meną, kurį šie surogatai *profanuoja*. Būtent jie ir jų gamintojai išprovokavo šiandieninį pokalbį, kuris gal ir nereikalingas, kaip nereikalingas, atrodo, ir tikrasis menas, ir tikrieji menininkai.

Kad Tu žinotum, mielas skaitytojau, kaip sunku matyti, kiek „daug žmogysčių slankioja šiandien mūsų buvimo pakampėmis su

³ A. Šliogeris, Antano Maceinos sugrįžimas, p. 14.

parašais ant kepurių ir ant rankovių: „Poetas“⁴, Dailininkas, Muzikantas, Skulptorius, žodžiu – Menininkas. Iš kur ir kodėl jų atsirado tiek daug?

Šis klausimas rūpėjo ir filosofui bei poetui Antanui Maceinai-Jasmantui⁵, jo mintys mane sudomino, kai kurios net pasirodė ginčytinos ir provokavo komentuoti. Todėl jį ir pasirinkau mūsų įsivaizduojamo pokalbio pašnekovu.

O kalbėsime apie poeziją, nes būtent ji buvo laikoma *aukščiausia* meno šaka. Bet kodėl *buvo*? Argi šiandien ji prarado savo aukštybes? Kas šiandien verčia abejoti jos išskirtinumu? Ar ne tie patys meno surogatai, kurie iš mūsų gyvenimo išstumia tikrąjį meną, tarsi skubėdami užimti jo vietą amžiams? Turiu omenyje ne tuos plataus vartojimo surogatus – paprastus, žavinčius tam tikro lygio žmones, bet įmantrius, vertinamus mūsų šviesuomenės. Nutariau kalbėti apie poeziją dar ir todėl, kad būtent ji pajėgia parodyti pasaulį tarsi išlaisvintą iš kasdienos tikrumo rėmų, daugiaprasmi, nuostabiai subtilų, nepanašų į mūsų, pasaulį, kuriame nėra vietos tuščiam žodžiui, nes tuščias žodis niekad nevirsta kūnu. O svarbiausia todėl, kad „Pradžioje buvo Žodis“ (Jn 1,1).

Kadaise J. W. Goethe išsakė mintį, kad prozos kūrinius pirma reikėtų rašyti eilėmis, kad būtų galima atsikratyti „visko, kas nepoetiška“. Matyt, Goethe turėjo omenyje idėjų ir pasaulio išgyvenimo vienovę ir pilnatvę, kurios tikrame poetiniame kūrinyje „susijungia į vieną galingą vaizdą“⁶. Šis vaizdas tuo ir galingas, kad jame tarsi išaustame „nuostabiame audinyje“ susitinka ir susilieja tai, kas „kituose veikaluose yra išklaidyta ir išdalinta, kas juose yra tik užbrėžta, bet neišvystyta“⁷. Tad būtent *idėjos* ir pasaulio „*pergyvenimas*“, kitaip tariant – pasaulėžiūra ir pasaulėjauta susijungia į šį, anot Macei-

nos, galingą vaizdą. Vaizdas – tai poetinio kūrinio *forma*, kuri ženkliną jo *turinį*, o patį turinį sudaro poeto pasaulėžiūra. Tikriausiai nereikia įrodinėti, kad poezijos kūrinio turinys ne mažiau svarbus negu forma. Nors pastaruoju metu – turiu omenyje šiuolaikinę poeziją – atrodo, kad poezijos kūrinių turinys praranda savo idėjinį suvokiamąjį pradą. Kartu jis neišvengiamai praranda ir savo vaizdinę formą. Ir čia pat kyla klausimas, kodėl taip atsitinka? O atsitinka, regis, todėl, kad šiandien gyvename pasaulyje, kuris pasižymi idėjų stoka. Tas ideologinis vakuumas, kuriame mes, verždamiesi į Vakarus, atsiduriame, neleidžia susikurti mūsų pasaulėžiūrai. O pasaulėžiūra, kaip minėta, sudaro poezijos kūrinio turinį. Paprastai kalbant, be pasaulėžiūros poezijos ar apskritai meno kūrinio ir būti negali. Tik kažkodėl dažnas be jokio pagrindo mano, kad gali, todėl ir gimsta minėti surogatai. Tad kuo gi paremta šiuolaikinė poezija? Regis, *vien* poeto pasaulėjauta, kuri atsiskleidžia jo išgyvenimuose. Tačiau įvilkti pasaulėjautą į vaizdinę formą labai keblus dalykas. Ir bandymai, rodos, niekad nebuvo sėkmingi, forma neišvengiamai darosi neryški, miglota, atitinka neaiškų savo turinį.

Nenorėčiau ir nedrįsčiau konkrečiai kalbėti apie žmones, vadinančius ar laikančius save poetais, iš tikro jais nebūdami. Savo pasvarstymus apie poeziją norėčiau paremti filosofo ir poeto Antano Maceinos-Jasmanto mintimis, kuris, beje, apie save niekada neišdrįso viešai pasakyti (kaip kadaise Maironis): „O aš juk esu poetas“⁸. Jis apskritai nelaikė savęs poetu, nors, kaip rašė Kazys Bradūnas, „Maceinos dideliame vardui jau ir to vieno poeto užtektų“⁹. Gal „to vieno“ ir neužtektų, bet kad Maceina buvo POETAS (dabar nepelnytai užmirštas), nėra jokių abejonių, ir vargu ar daug kas iš gausaus Lietuvos poetų būrio jam prilygtų. Antanas Maceina daugiau

⁴ A. Maceina, Apie poeto būtį ir kūrybą, kn.: *Kas yra kūryba* (Lietuvių egzodo rašytojai apie kūrybą), Kaunas, 1992, p. 180.

⁵ Jasmanto slapyvardžiu A. Maceina pasirašinėjo savo eilėraščius.

⁶ A. Maceina, Didysis inkvizitorius, *Raštai*, t. 3, Vilnius, 1990, p. 34.

⁷ Ten pat.

⁸ A. Maceinos laiškas dukrai Marijai Danutei Mickūnienei (1980 sausio 30), Mickūnų šeimos archyvas.

⁹ K. Bradūnas, „Prie poeto Antano Jasmanto stabtelėjant“, *Draugas* (priedas: mokslas, menas, literatūra), 1987 rugsėjo 26, p. 3.